

Izvorni znanstveni rad
UDK 929.2 Kukuljević (091)(497.5)
Primljeno 2016-10-31
Prihvaćeno za tisak 2017-09-14

Tema dvobroja

POVEZANOST KUKULJEVIĆEVIH PLEMIČKIH POSJEDA
TONIMIR KRAJ VARAŽDINSKIH TOPLICA I PUHAKOVCA
KRAJ SV. KRIŽA ZAČRETJA

Božena Filipan, Varaždinske Toplice

Sažetak

Plemićki posjedi Ivana Kukuljevića Sakcinskog Tonimir i Puhakovec mjesta su njegove izrazite stvaralačke djelatnosti. Prvu hrvatsku suvremenu dramu "Juran i Sofija" dovršio je na Tonimiru 1838., a svoje posljednje znamenito djelo "Nadpisi sredovječni i novovjeki... iz Hrvatske i Slavonije" pripremao je za tisak u Puhakovcu 1889., da bi ga posthumno objavila JAZU 1891. godine. Budući da Kukuljevići biografi nisu istraživali posjede njegova oca Antuna Kukuljevića Sakcinskog, nisu, osim Smičiklasovog i Svobodina prikaza društvenog života na posjedu Tonimir, povezali kreativno Kukuljevićevo djelovanje s okolinskim faktorima iz grupe obiteljskih odnosa (prije njegova službenog preseljenja u Zagreb godine 1848.). Kukuljevićeva "Skica povijesti obitelji Kukuljevića Sakcinskih" s genealoškim tablicama otkriva ranu vezu Ivanova oca Antuna Kukuljevića Sakcinskog sa Zagorskim kotarom povijesne Varaždinske županije.

U ovome radu, o navršenoj 200. obljetnici Kukuljevićeva rođenja (Varaždin, 29.05.1816. – Puhakovec, 1.08.1889.), autorica prikazuje obiteljske i društveno-političke okolnosti pod kojima je Kukuljević na svojim plemićkim posjedima stvaralački djelovao, počam od zanosne mladosti do prerane smrti. Oba lokaliteta, Tonimir i Puhakovec, kao spomenička područja na kojima su postojale plemićke kurije obitelji Kukuljevića Sakcinskih – povezujući povijesno i kulturološki Varaždinske Toplice i Sv. Križ Začretje - zaslužuju trajnu zaštitu prostornim planovima zaštite kulturnih krajolika, kao i revitalizaciju prikladnim sadržajima. Također, autorica se zalaže za nužnu kritičku objavu sačuvane, a neobjavljene, književne baštine Ivana Kukuljevića Sakcinskog.

Ključne riječi: Antun i Ivan Kukuljević Sakcinski; Tonimir, Puhakovec; stvaralaštvo, biografija; spomenička baština, mjere zaštite

1. Uvod

Godine 2009. - u sklopu tradicionalne manifestacije *Kukuljevićevi dani u Varaždinskim Toplicama* - ogranci Matice hrvatske u Varaždinskim Toplicama i u Zaboku, uz pomoć Općine Sv. Križ Začretje, organizirali su susret u povodu obilježavanja 120. godišnjice smrti Ivana Kukuljevića Sakcinskog u Puhakovcu na predjelu Suhodola, u sadašnjem sastavu Sv. Križa Začretje.¹ Svrha je susreta bila poticanje međuzupanijske suradnje na programu zaštite kulturnopovijesne spomeničke baštine lokaliteta Tonimir i Puhakovec.

U *Izabranim djelima Ivana Kukuljevića* Nikola Batušić iznio je vrijedne kronološkijske preglede života i Kukuljevićeva stvaralaštva, među kojima se spominju i Kukuljevićevo obitavalište na Tonimiru i *dvorac Puhakovec* u kojem ga je zatekla smrt godine 1889., ali Batušićevi navodi uz godine 1851. i 1889. traže dodatna objašnjenja. Osim faktografskih manjkavosti, takva informacija daje iskrivljenu sliku o Kukuljevićevu stvaralaštvu poslije njegova umirovljenja upravo u Puhakovcu, gdje je dovršavao svoje posljednje djelo neprocjenjive vrijednosti za konzervatorsku djelatnost u Hrvatskoj (*Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah i t.d. u Hrvatskoj i Slavoniji*).

2. Istraživanje i rasprava

Budući da Kukuljevićevi biografi nisu istraživali posjede njegova oca Antuna Kukuljevića Sakcinskog, nisu, osim Smičiklasovog prikaza društvenog života na posjedu Tonimir, povezali Kukuljevićevo kreativno djelovanje s okolinskim faktorima iz grupe obiteljskih odnosa. Taj su propust dopunili svojim priložima o Tonimiru Kukuljevićevi potomci, sin Božidar Kukuljević Sakcinski i praunuk Ladislav Šaban, te Kukuljevićev poklonik, novinar Branko Svoboda i biografkinja Kornelije Kukuljević Sakcinski Antonija Kassowitz Cvijić.² Izvornu građu za povijest obitelji i njihovih posjeda donio je Ivan Kukuljević Sakcinski, na temelju koje sam proučila njihova obiteljska obitavališta u Međimurju i u povijesnoj Varaždinskoj županiji potkrijepljena izvornom arhivskom građom u Državnom arhivu Varaždina (DAV) - Fond Kukuljevića Sakcinskih te u Gruntovnicama gradova Ivanca, Novog Marofa i Varaždina. Naš je zadatak da utvrdimo ulogu ple-

¹ Autorica ovoga teksta - prof. psihologije, magistra edukacije psihologije, ujedno i nastavnica biologije, geografije i kemije - tom je prigodom u Sv. Križu Začretju održala i stručno predavanje, čiju prilagođenu i dopunjenu znanstvenu verziju objavljujemo (*op. ur.*).

² Jambrišakova, Marija. Znamenite žene iz priče i poviesti, Zagreb 1885.),

mićkih posjeda – Tonimira kraj Varaždinskih Toplica i Puhakovca u Sv. Križu Začretju u, još uvijek nedovršenoj, biografiji Ivana Kukuljevića Sakcinskog.

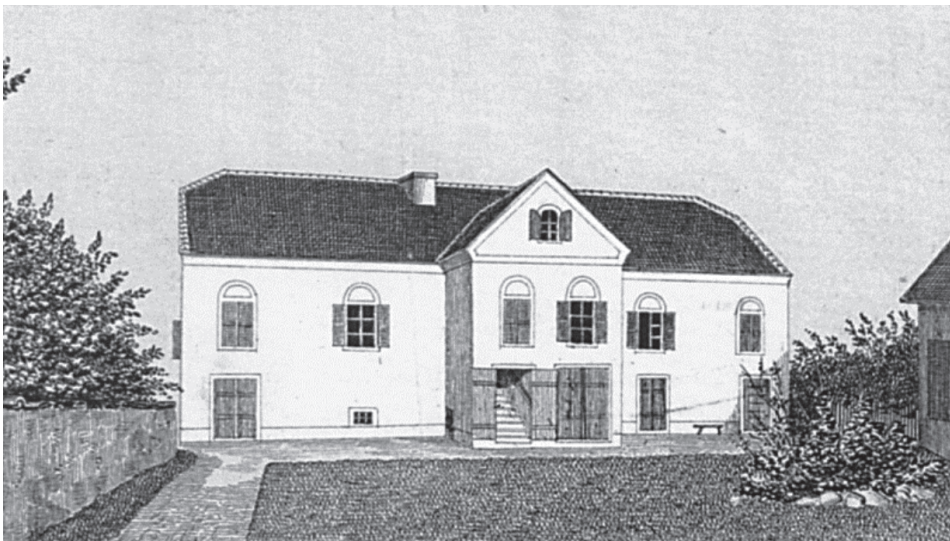
Kukuljevićeva *Skica povijesti obitelji Kukuljevića Sakcinskih*³ s genealoškim tablicama otkriva ranu vezu Ivanova oca Antuna Kukuljevića Sakcinskog sa Zagorskim kotarom povijesne Varaždinske županije. Iz nje doznajemo da je Antun II. mlađi, sin Melkiora Kukuljevića Sakcinskog, rođen u Varaždinu 10. svibnja 1776. Županijsku službu započeo je odmah nakon završenih studija filozofije i prava 22. travnja 1795. na položaju začasnog pododvjetnika Varaždinske županije, da bi već 27. srpnja istog ljeta postao začasnim malim sucem Zagorskog kotara. Zbog opasnosti od navalnog rata i prodora Napoleonovih četa iz Austrije, Hrvatski je sabor 22. travnja 1797. proglasio opći ustanak (insurekciju). Mladi Antun Kukuljević sudjelovao je, županijskom odlukom, u francuskom ratu godine 1797. kao ađutant vojnog prometnog komesara Antuna pl. Balloga, kojeg je Varaždinska županija imenovala posebnim povjerenikom za vojne otpreme. Već 20. srpnja iste godine dodijeljen je pravnom odjelu ratnog suda i premješten u unutrašnji dio. Potom je napredovao i u županijskoj službi tako da je 1802. postao veliki sudac *Zagorien Bezirke*, a 1812. izabran je za drugog podžupana Varaždinske županije, nadležnog za područje Zagorja.⁴ U Zagorskom kotaru imali su Kukuljevići Sakcinski razgranatu rodbinsku mrežu u kojoj su se isticala plemićke obitelji Labaš, Jelačić, Domjanić i Gjalski. Uskoro i Antun pl. Kukuljević postaje zagorskim zetom kada u Zagorju početkom 1798. zasniva svoju obitelj s Antonijom pl. Labaš, rođenom 1781. od Ladislava pl. Labaš i Regine pl. Augustić iz Lovrečana, po kojoj mu je pripao ženim miraz u dijelu Kaštela kraj Zlatara. U Varaždin seli po službenoj dužnosti, najprije na mjesto velikoga županijskog suca i onda na upražnjeno mjesto prvog podžupana, a 27. svibnja 1818. Antun Kukuljević je izabran za prvog podžupana Varaždinske županije na kojoj dužnosti bude uzastopno biran do 1831.godine.⁵ Zbog odgovorne službe u Varaždinu trebalo je osigurati stalno obiteljsko prebivalište u blizini Varaždina pa stoga Kukuljević prodaje Kaštel u Zagorju i očinsko imanje u varaždinskom Šemovcu, zatim svoj dio nasljedstva na feudalnom imanju Ivanec te pologom od 16.000 forinti otkupljuje od grofa Franca Erdödyja djedovski posjed Jurketinec, na kojem pristupa preuređenju očinskog dvorca u komforni obiteljski dom okružen lijepim vrtom i parkom kakav je pogodovao njegovoj tuberkuloznoj

³ Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Geschichliche und genealogische Skizze der Familie Kukuljević aliter Bassani de Sacci*. Dopisano: Verfasst von Ivan Kukuljević- Bassani de Sacci. 1862 oder 1863. Litografirano izdanje. GMV - Ostavština Kukuljevića Sakcinskih.

⁴ Horvat, Rudolf. *Grad Varaždin godine 1848. Povijest grada Varaždina*. HAZU i Grad Varaždin, 1993, str. 275.

⁵ Janković, Julije. *Pabirci po povjesti Županiji varaždinskoj*. Varaždin 1865.

ženi Antoniji. Ovdje je rođen 1816. Ivan Kukuljević Sakcinski i na tom je imanju u obiteljskom krugu proveo svoje sretno djetinjstvo. U svrhu liječenja bolesne žene kupio je Antun Kukuljević Sakcinski uz njezino jamstvo godine 1804. prvi dio vinogradarskog posjeda *Kamena gorica* na Topličkoj gori i na njemu podigao šesterokutni vrtni paviljon, *Lusthaus/saetl*, u kojem je mali Ivan ljetovao s bolesnom majkom i trajno zavolio toplički krajolik. Sedmogodišnji Ivan ostavlja zbog bolesne majke roditeljski dom i odlazi na odgoj očevu prijatelju Mikuliću, župniku u Zajezdi. Narodsku /trivijalnu školu polazi u Varaždinskim Toplicama u zgradi trivijalne škole kraj župnoga dvora pod vodstvom učitelja Nikole Martinića. Stanovao je kod topličkog župnika Andrije Golubića, očeva prijatelja i svoga odanog odgojitelja. Budući da je carskim dekretom bio sazvan državni sabor u Požunu za 19. rujna 1825., Antun Kukuljević Sakcinski morao je hitno s obitelji oputovati u Požun na dužnost nuncija Kraljevine Hrvatske pa su Ivana privremeno smjestili kod varaždinskih franjevaca do odlaska u plemićki konvikt još iste godine na gimnazijsko školovanje u Zagrebu. Sve poduzete mjere u liječenju majke Antonije bile su uzaludne i početkom 1829. Ivan je kao gimnazijalac ostao bez majke. Antonija Kukuljević Sakcinski, r. pl. Labaš, sahranjena je u varaždinskoj franjevačkoj crkvi. Ivan je teško podnosio odvojenost od obitelji, ali je ostao emotivno vezan uz sestru Ljubicu/Amaliju. Gimnazijsko školovanje nastavio je na *Zagrebačkoj Akademiji znanosti*, ali u drugoj godini studija filozofije napušta Akademiju i nastavlja vojno obrazovanje u kadetskoj školi poslije

Grafika kurije Tonimir iz mladih dana Ivana Kukuljevića Sakcinskog

koje službuje kod Kr. Ugarske tjelesne garde u Beču. Udovac Antun Kukuljević Sakcinski donosi odluku da svojoj preostaloj obitelji osigura novi dom u zdravom okruženju – na vinogradskom posjedu kraj Varaždinskih Toplica. Troškove dokupa posjeda i izgradnje obiteljske kurije podmirio je 1832. sredstvima od prodaje dobra i dvorca Jurketinec Ivanu pl. Vinkoviću te očinskog dobra Šemovec. Priznanje na tome djelu odaje mu njegov unuk Božidar pl. Kukuljević Sakcinski ovim opisom Tonimira godine 1900.: *Divni i poetični Tonimir, što se diže na prekrasnom brdu iznad Varaždinskih Toplica, on je stvorio. Kao varaždinski podžupan kupio je posjed, koji se tad zvao "Kamena gorica", saznao na njemu ubavi dvor, okrstio ga po svom imenu "Tonimir" i okružio ga hladovitim i krasnim perivojem. Ovdje je sproveo, kako i poslije njegov slavni sin Ivan Kukuljević, najugodnije dane burnog svog života, baveć se gospodarstvom i neprestanim poljepšavanjem rajolikog ovog mjesta.*

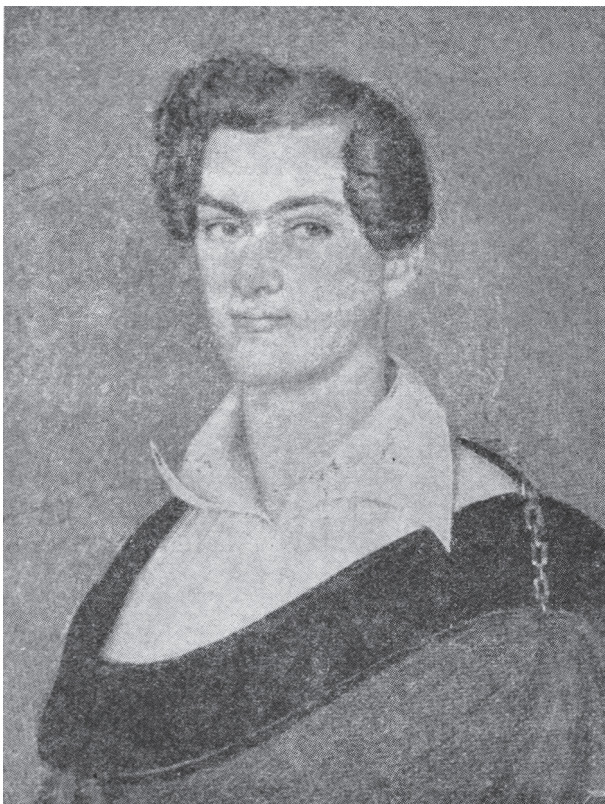
Ivan Kukuljević je s oduševljenjem prigrlio novi dom u kojem je za kratkotrajnih vojnih dopusta sudjelovao u oblikovanju okoliša, osobito šume (*kolnika*) koji je prozvao po svojem i sestriinom imenu *Gaj Ivana i Ljubice*. Obrazovana sestra Ljubica bila mu je i suradnica u izradi njemačke i hrvatske varijante igrokaza *Juran i Sofija*,⁶ koju je dovršio na Tonimiru u omiljenom vrtnom paviljonu imenovanom *Stan veselja*. U njemu od 1. do 6. kolovoza 1838. izrađuje čitopis rukopisa igrokaza *Juran i Sofija* te ga dovrši zanosne ljetne noći kakvu je opisao u Dnevniku 6. kolovoza iste godine...

(...) U odhodu iz Toplicah sam se ja malo s Despotom razgovarao i zatim s Lackom k domu otpravil. Došavši u naš voćnjak uzmemo mi naš put, kroz stazu, na desnoj strani koj nas k stanu uveseljenja vodiše i stasmo ovde dugo vremena, te pevavimo da se sve planine oriše, svakojake ilirske pesme. Pred očima našima imasmo mi najkrasniji prizor, kojega sam u žitju mojem uživao. Na nebu plovi mjesec sad pod, sad vrhu i sad među oblacima, ter kazivaše sada čelo, sad polovinu, a većput samo koju stranku lica svoga, okružen od jasnih bistrih zvezdah. U dolini svetiše se trakov i luči meseca daljnja reka Bednja, tečaj njezin biaše vidjeti ko svetli jedan znak ili najčistije zrcalo – okolo na okolo vidjehu se krasne visoke planine predela našeg i ljubne domovine moje u crnotamnoj sjeni, gdjejoj samo komadić gore biaše od zrakova nebeske luči osvetlen. Kada naša usta mućahu, carstva svieta tišina u cijeloj okolici kadkad samo od lajanja psetah, roptanja na cesti vozećih se kolah, ili od jednostranog fućkanja mimo prolazećih seljakov prekinuta. Za leđima ležaše ili stojaše naš stan i dom mog oca u jasnoj svetlosti, a za njime biaše čarno pokrivalo noći rasprostrto. Mi sedjasmu ili stojasmu polag dvijuh visokih palmah, pod nogama imasmo mi našim krasan ovaj prizor, naša srca biahu napunjna s

⁶ Filipan, Božena. *Juran i Sofija* (Tonimir 1836-1838). Hrvatski sjever. Čakovec, 1997.

umilnoslatkim ćuvstvima, a duša mišljaše se iz zemlje i taštog ovog svijeta u bolji stan, u sveti i velikolepni jedan raj prestavljena. Mesec koj kod našeg došastva nad varhom planine visiti se vidaše, ostavi jur brda iz kojih ili s kojima on izlazaše, ter bi u velikoj visini podneblja, kad mi krasan ovaj nikad nezaboravljeni prizor ostavismo i doma dođosmo. Otac moj sedjaše jur kod stola i čekaše s večerom na nas, ter morade zatim slušati kratko samo opisanje prizora našeg. - Po večeri pisah ja moj igrokaz Juran i Sofija i svrših ga do "12 ure...

Praizvedba igrokaza je uprizorena u Sisku 2. listopada 1839. u dvorani gostionice *Veliki kaptol*, što je omogućio njegov stric Franjo pl. Kukuljević Sakcinski, tadašnji glavni upravitelj svih kaptolskih posjeda,⁷ jer u Varaždinu još nije postojala prikladna dvorana. Sljedeće godine igrokaz je s velikim oduševljenjem prikazan u Zagrebu. Ivan Kukuljević, časnik kr. Ugarske garde, zatražio je 1840. pre-

Portret mladog Ivana Kukuljevića Sakcinskog. Dar Ladislava Šabana iz obiteljske ostavštine.

⁷ Franjo Kukuljević Sakcinski bio je kaptolski Burggraf i direktor svih kaptolskih dobara od 1827. do 1837. godine.

mještaj iz Beča u Hrvatsku – graničarskoj vojsci u Vojnoj krajini, ali je umjesto toga poslan u Milano. Zatim je zatražio otpust iz vojne službe i zamolio oca za dozvolu s obrazloženjem da je izgubio interes za vojnički stalež i zatražio njegovu pomoć prema izraženoj želji za prikladnom službom u domovini.⁸ Iako ga je otac nastojao odvratiti od tih namjera, Ivan je početkom 1842. godine istupio iz vojske, a kada je krajem godine dobio službeni otpust, ušao je u javni građanski život Hrvatske. Budući da je istovremeno umrla i njegova voljena sestra Ljubica/Amalija, udata Pisačić (1. X. 1813.- 10.XI 1842.), a brat mu Eduard ostao na službi činovnika palatinske kancelarije u Budimu (7. III. 1807.- 1844.),⁹ osamljeni otac Antun Kukuljević Sakcinski, i sam pod teretom mađaronskih smutnji, prihvatio je Ivanovu odluku i pomogao mu da se osposobi u sudačkoj struci u kojoj je nastupio krajem godine na položaj začasnoga malog suca u Zagrebu.

Za Hrvatskog narodnog preporoda Tonimir bijaše rodoljubno okupljalište preporoditelja i zanosnih mladih Iliraca. Antun Kukuljević se na dužnosti vrhovnog ravnatelja škola u Hrvatskoj i Slavoniji odano zalagao i za prosvjeđivanje puka i u Zagorskom kotaru, pa je tako uz pomoć župnika Bradice postigao da se ovdje u Sv. Križu Začretju 1838. godine sagradi pristojna škola sa stanom za učitelja.

Antun Kukuljević poznao je obitelj Ljudevita Gaja još iz Krapine u kojoj je njegov otac, Ivan Gay, godine 1786. od varaždinskog apotekara Antuna Haltera kupio krapinsku filijalu varaždinske apoteke. Ljudevit Gaj je polazio varaždinsku gimnaziju, pa je tada stanovao kod obiteljskog prijatelja apotekara Johana Haltera. Gardista Ivana Kukuljevića Ljudevit Gaj je posjetio u Beču 1837. i zamolio ga da mu napiše pismo za oca Antuna Kukuljevića, tada na položaju vrhovnog direktora škola u Hrvatskoj i Slavoniji, kojim bi omogućio njihovu suradnju na programu tiskanja i uvođenja u škole hrvatskih školskih knjiga. Osim toga, Kukuljević je kao vrhovni ravnatelj od progona štitio Ljudevita Gaja i naprednu školsku mladež povodom izgreda na svečanosti njegova dočeka u Zagrebu i tiskanja hrvatskih školskih knjiga Gajevim pravopisom.¹⁰ Ivan Kukuljević od početka 1842. godine razvija u domovini književnu i publicističku djelatnost te se aktivno uključuje u političku borbu ilirske, narodne stranke hrvatskim govori- ma u županijskim skupštinama i hrabrim istupom 2. svibnja 1843. u Hrvatskom saboru prvim političkim hrvatskim govorom za hrvatski službeni jezik (poslov-

⁸ Smičiklas, Tade. Život i djela Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, Rad JAZU, 110., 1892. (poseban otisak)

⁹ Stariji sin Eduard Kukuljević Sakcinski poboljševao je, pa se uz 1842. povezuje i njegova smrt.

¹⁰ Prikazano u autoričinu radu: Filipan, Božena. Svjedočanstva iz ostavštine Antuna Kukuljevića Sakcinskog. Hrvatski sjever, br. 4. Čakovec, 1996.

ni) i za hrvatsku samostalnu vladu. Isto pravo izborio je i na županijskim skupštinama, a na skupštini Varaždinske županije sudjelovao je u pobjedonosnoj bitci protiv nasljednoga velikog župana Ivana Nepomuka Erdödyja, okorjelog mađarona, koji se javno odrekao hrvatskog roda i jezika, a naposljetku i hrvatskog Međimurja.¹¹ Svoju obitelj Ivan je zasnovao na očinskom Tonimiru 1846. ženidbom lijepe i odane rodoljupke Kornelije pl. Novak, od oca Franje pl. Novaka, iz staroga plemićkog roda kojoj su pripadale zagorske kurije Škarićevo i Puhakovec u Pustodolu Začretskom. Posjed Pustodol s kurijom dobila je u miraz njegova žena Kornelija. Iz Tonimira seli Kukuljević svoju obitelj u Zagreb godine 1848. kada nastupa u državnu službu hrvatskog arhivara. Stanuju u Visokoj ulici br. 10 u kući koju je njegova žena naslijedila od svojih roditelja (Lelja Dobronić. Zagrebački kaptol i gornji grad nekad i danas, str. 362, Školska knjiga, Zagreb 1968.). Te burne 1848. godine član je *triumvirata*, privremene revolucionarne vlade u kojoj ostvaruje najznačajnije programatske spise *Želje naroda/ narodna zahtijevanja* i *Kakva uopće treba da bude politika naša*. Sudjeluje u izboru hrvatskog bana i vojskovođe Josipa Jelačića, član je Banskog vijeća i vojni savjetnik u Ratnom vijeću. U hrvatsko-mađarskom ratu, osim organizacijskih, izvršava i osobne vojničke zadatke: dopremu naoružanja i novčane pomoći od maršala Radetzkog iz Italije za naoružanje hrvatskih narodnih četa i kao zemaljski arhivar vraća iz Pešte otuđeni hrvatski arhiv. Svojim postupcima dokazao je osobnu hrabrost i stručnu kompetentnost. Isto tako se smiono suprotstavio i na književnom polju obnovljenoj cenzuri štampe; na političkom polju osniva uz Kušana i Mažuranića liberalnu narodnu stranku i stranački list *Slavenski jug*¹² te objavljuje buntovne pjesme *Slavjanke*. Poslije rata se s ogorčenjem suprotstavio Bachovu apsolutizmu. Tada se povlači iz javnog života na očinski Tonimir koji je uz cjelokupni posjed naslijedio 1851. po ocu. Zaslužnog Antuna Kukuljevića Sakcinskog dostojno je sahranio u Varaždinskim Toplicama uz kapelu Sv. Duha. U znak protesta apsolutizmu i po njem ozakonjenoj germanizaciji odbijao je njemačke financijske naloge za plaćanje poreza što je dovelo do ovrhe. Kako bi spasio Tonimir, Ivan Kukuljević prodaje dio posjeda u Tuhovcu uz opjevanu rijeku Bednju. Na Tonimiru se posvećuje istraživačkom, književnom i znanstvenom radu koji je rezultirao znamenitom knjižnicom i bogatom zbirkom hrvatskih isprava.¹³

¹¹ Šidak, Jaroslav. Političko djelovanje Ivana Kukuljevića Sakcinskog. *Studije iz hrvatske povijesti XIX stoljeća*, Zagreb 1973. <http://hrcak.srce.hr/file/87264>

¹² *Slavenski Jug*, broj 18, 1848.

¹³ Filipan, Božena. Tonimir, obitavalište Kukuljevića Sakcinskih. Zbornik radova sa znanstvenih skupova *Kukuljevićevi dani u Varaždinskim Toplicama*. Varaždinske Toplice 2001.

Grafika obnovljene kurije Puhakovec na posjedu Pustodol

Na posjedu Puhakovec upisani su godine 1858. kao suvlasnici: Kornelija pl. Kukuljević u 1/3, Kukuljević pl. Ivan u 1/3 i sin Kukuljević Bassany de Sacci Milutin. Uspostavom ustava vraća se Ivan Kukuljević u politički život i 1861. bude imenovan velikim županom zagrebačkim i banskim namjesnikom. Na toj dužnosti vodi ogorčenu i bespoštednu borbu protiv dualizma, a za federativno uređenje Austrijske Monarhije pod lozinkom *Federacija ili smrt!*

Zbog oklijevanja hrvatskih političara, pobijedio je dualizam i postignuta bude 1867. Austrougarska nagodba po kojoj je Hrvatska pripala Ugarskoj državi u sklopu Austro-Ugarske Monarhije. Kukuljević je doživio politički i financijski slom jer je iste godine prisilno umirovljen s mizernom mirovinom. Zbog još nepokrivenih troškova njegova političkog ustoličenja i obiteljske obveze vezane uz udaju kćerke Olge, Ivan Kukuljević Saccinski bio je prisiljen 1868. prodati svoje najmilije blago: očinski Tonimir Kaptolu zagrebačkom i svoju znamenitu knjižnicu JAZU u Zagrebu. Preostala sredstva od prodaje uložio je u dobro Puhakovec i uređenje starinske plemićke kurije u koju je smjestio obiteljsku biblioteku i arhivu. U kuriji je za ljetovanja nastavljao i dovršavao svoja djela. Zbog upale žučnog mjehura operiran je 1887. u Beču, a troškovi liječenja pogoršali su stanje posjeda na kojem je provedena djelomična dražba. Za ljetovanja u Puhakovcu kolovoza 1889. dovršavao je korekturu otiska svoje zadnje knjige *Nadpisi iz Hrvatske*

i Slavonije.¹⁴ Toga sparnog ljeta nastupile su opasne zdravstvene komplikacije kojima je podlegao. Ovdje u Začretju, pod starim krovom svoje zagorske kurije izdahnuo je Ivan Kukuljević Sakcinski. Iznad njegova uzglavlja stajala je slika Majke Božje Doloroze, a uz njegov krevet ležala otvorena korektura otiska zadnjega djela, kao njegova književna oporuka kojom je obvezao Hrvatsku za čuvanje svoje povijesne i kulturne baštine. Mrtvo tijelo odvezeno je u Zagreb i položeno u Ilirsku arkadu na Mirogoju, gdje se je od njega najvećanije oprostila hrvatska kulturna i politička javnost. Nadahnuti nadgrobnni govor održao je njegov sljedbenik i biograf, povjesničar Tadija Smičiklas.¹⁵

Posjed Puhakovec naslijedili su 1890. preostali sinovi Kornelije i Ivana, dr. Milutin Kukuljević Sakcinski i Božidar Kukuljević Sakcinski.¹⁶ Po smrti strica Ladislava Kukuljevića Sakcinskog plemićko vlastelinstvo Ivanec oporučno je

Fotografija oboljelog Ivana Kukuljevića Sakcinskog

Slika Majke Doloroze (nad Kukuljevićevim bolesničkim krevetom u Puhakovcu). Iz obiteljske ostavštine.

¹⁴ Ivan Kukuljević Sakcinski. *Nadpisi iz Hrvatske i Slavonije*

¹⁵ O. c. Obrazloženje: kćerka Olga primila je miraz od prodaje Tonimira, sin Dušan/Dušek umro je u djetinjoj dobi, sin Eduard preminuo je u inozemstvu. Najmlađemu sinu Božidaru ostavio je oporučno očevo bratić Ladislav pl. Kukuljević Sakcinski svoj posjed Ivanec sa starinskim utvrđenim dvorcem.

¹⁶ Vlastovnica K.o.Pustodol Gruntovnički uložak 117

naslijedio 1896. Božidar Kukuljević Sakcinski. Stariji sin, dr. Milutin Kukuljević Sakcinski, prodao je dobro i kuriju Puhakovec Janku Dobrinoviću Vranicaniju kako bi ih potom, kao i Šenjugo, Dobrinović objedinio s otkupljenim dvorcem Začretje. Obiteljsku knjižnicu s arhivom preselio je Božidar Kukuljević iz stare puhakovečke kurije u kulu dvorca Ivanec. U očevoj zaostavštini pronašao je sin Božidar i Kukuljevićeve uređenu zbirku *Nadpisi iz Istre* koju je 1891. ponudio JAZU na otkup za svotu od 200 forinti.¹⁷ Akademija je u nepotpisanom izvještaju ponudila samo svotu od 50 forinti s obrazloženjem, *da je više od 100 natpisa već publicirano u časopisu L'archeologo triestino, a da i neobjavljene natpise ne valja primiti bez neke reserve*. O tome je bez komentara izvijestila Miroslava Despot 1954.¹⁸ pa bismo ovom prigodom trebali uzeti u obzir motive prodaje baštinjene zbirke.

Strana: 363

PLEMIČKO DOBRO
„ Puhakovec ”

glavni gruntovni uložak broj *14* porezne občine: *Pustodol*
koječimoli klobodol

sastojni dielovi:

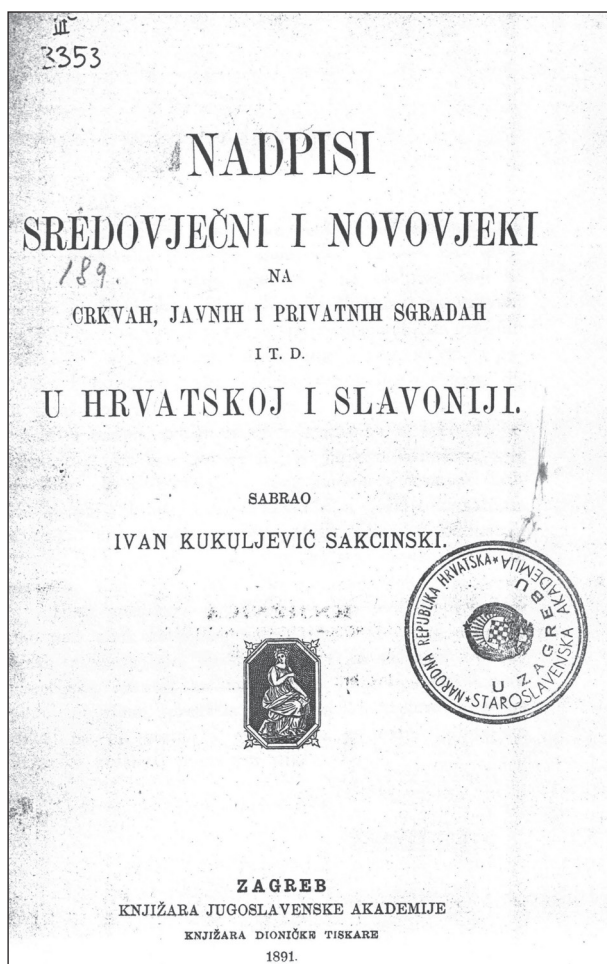
gruntovni uložak broj *14* Porezne občine: *Kaboh* *17/1000*

Ovo je plem. dobro u Trnava

Kopija gruntovnog lista
Kukuljevićeva posjeda
Pustodol

¹⁷⁻¹⁸ Despot, Miroslava. Posljednji štampani prilog I. Kukuljevića. Historijski zbornik, 1954., str.255-256

Gruntovni izvodi plemićkog dobra Puhakovec ukazuju na teške financijske prilike obitelji Kukuljević Sakcinski nastalih uslijed troškova dugotrajnog liječenja Ivana Kukuljevića zbog kojih je i naslijeđeno imanje bilo opterećeno založnim dugovima. Razumljivo je da u takvim okolnostima Božidar Kukuljević Sakcinski nije bio u mogućnosti snositi izdavačke troškove. Slikovita kurija u Puhakovcu je srušena, a ulica u kojoj se nalazila sada je pripojena Sv. Križu Začretju i prozvana ulicom Ivana Kukuljevića Sakcinskog. Srušila se uslijed jakog potresa i *ivanečka kula* s kojom je propao veliki dio preseljene Kukuljevićeve arhive i obiteljske knjižnice. U ratnim okolnostima spaljena je i poslije srušena kurija Kukuljevića Sakcinskih na Tonimiru, a posjed je neravnomjerno rasparceliran i još uvijek čeka na plan prostornog uređenja prema nalogu za zaštitu spomeničkoga prirod-

*Kopija naslovnice posljednje
Kukuljevićeve knjige Nadpisi...
- dovršene u Puhakovcu, a
objavljene posthumno*

nog i kulturnog područja. Zbog neznanja i nemara srušen je i djedovski dvorac Jurketinec, prozvan po kasnijem vlasniku *Oršičevim*, u kojem je Ivan Kukuljević proveo sretno rano djetinjstvo. Navedene okolnosti nalažu nam da zajednički poduzmemo dostupne mjere zaštite preostale Kukuljevićeve ostavštine i revitalizacije spomeničkih lokaliteta uz koje je vezana uspomena na stvaralačka ostvarenja Ivana Kukuljevića Sakcinskog.

Zaključna riječ

Budući da Kukuljevići biografi nisu istraživali posjede njegova oca Antuna Kukuljevića Sakcinskog, nisu, osim Smičklasovog i Svobodina prikaza društvenog života na posjedu Tonimir, povezali Kukuljevićevo kreativno djelovanje s okolinskim faktorima iz grupe obiteljskih odnosa. Kukuljevićeva *Skica povijesti obitelji Kukuljevića Sakcinskih* s genealoškim tablicama otkriva ranu vezu Ivanova oca Antuna Kukuljevića Sakcinskog sa Zagorskim kotarom povijesne Varaždinske županije. Iz njih doznajemo da je Antun II. mlađi, sin Melkiora Kukuljevića Sakcinskog, rođen u Varaždinu 10. svibnja 1776., Županijsku službu započeo odmah nakon završenih studija filozofije i prava 22. travnja 1795. na položaju začasnog pododvjetnika Varaždinske županije - da bi već 27. srpnja istoga ljeta postao začasnim malim sucem Zagorskoga kotara. Doznajemo kako godine 1802. postaje velikim sucem *Zagorien Bezirke*, te da je 1812. izabran za drugog podžupana Varaždinske županije. U Zagorskom kotaru imali su Kukuljevići Sakcinski razgranatu rodbinsku mrežu u kojoj su se isticale plemićke obitelji Labaš, Jelačić, Domjanić i Gjalski zato što je Antun pl. Kukuljević početkom 1798. zasnovao svoju obitelj s Antonijom pl. Labaš, rođenom 1781. od Ladislava pl. Labaš i Regine pl. Augustić iz Lovrečana, po kojoj mu je pripao ženim miraz u dijelu Kaštela kraj Zlatara. Antun Kukuljević se i na dužnosti vrhovnog ravnatelja škola u Hrvatskoj i Slavoniji odano zalagao za prosvjećivanje zagorskoga puka, te je u Zagorskom kotaru uz pomoć župnika Bradice postigao da se u Sv. Križu Začretju 1838. izgradi pristojna škola sa stanom za učitelja, a u Varaždinskim Toplicama - iznad kojih je podigao obiteljski dom Tonimir - osigurao je dogradnju stare *trivijalne škole* u kojoj će i njegov sin Ivan Kukuljević Sakcinski biti učenik "narodske škole". Na Tonimiru će Ivan Kukuljević zasnovati svoju obitelj s Kornelijom pl. Novak i ostati do svoga službenog preseljenja u Zagreb godine 1848. Tada Kukuljević nastupa u državnu službu hrvatskog arhivara, stanujući u Visokoj ulici gdje je njegova žena posjedovala obiteljsku kuću.

Antun Kukuljević je poznao obitelj Ljudevita Gaja još iz Krapine u kojoj je njegov otac, Ivan Gay, godine 1786. od varaždinskog apotekara Antuna

Haltera kupio krapinsku filijalu varaždinske apoteke. Ljudevit Gaj je polazio varaždinsku gimnaziju, kao vođa Ilirskog pokreta surađivao s gardistom Ivanom Kukuljevićem i njegovim uglednim ocem Antunom pl. Kukuljevićem Sakcinskim, tada na dužnosti vrhovnog ravnatelja škola u Hrvatskoj i Slavoniji. Zaslužnog Antuna Kukuljevića Sakcinskog dostojno je 1851. sahranio sin Ivan uz kapelu Sv.Duha u Varaždinskim Toplicama. U znak protesta apsolutizmu i po njem ozakonjenoj germanizaciji odbijao je njemačke financijske naloge za plaćanje poreza, što je dovelo do ovrhe. Kako bi spasio Tonimir, Ivan Kukuljević prodaje dio posjeda "sinokoše" u Tuhovcu. Na Tonimiru se posvećuje istraživačkom, književnom i znanstvenom radu koji je rezultirao znamenitom knjižnicom i bogatom zbirkom hrvatskih isprava. Uspostavom ustava vraća se Ivan Kukuljević u politički život i 1861. bude imenovan velikim županom zagrebačkim i potom banskim namjesnikom. Na toj dužnosti vodi ogorčenu i bespoštednu borbu protiv dualizma, a za federativno uređenje Austrijske Monarhije pod lozinkom *Federacija ili smrt!* Kako se nije ostvarila ideja federalizacije niti konfederacije Austrijske Monarhije, sklapanjem Austrougarske nagodbe Kukuljević bude umirovljen i zbog financijskog sloma prisiljen prodati svoj naslijeđeni očinski posjed Tonimir i veliku znanstvenu biblioteku. Preostalu obiteljsku arhivu i knjižnicu preselio je na posjed Pustodol u kuriju Puhakovec. Na posjedu Puhakovec upisani su godine 1858. kao suvlasnici: Kornelija pl. Kukuljević u 1/3, Kukuljević pl. Ivan u 1/3 i sin Kukuljević Bassany de Sacci Milutin u 1/3. Na tome posjedu Ivan Kukuljević Sakcinski je dovršavao svoja djela. Nakon njegove prerane smrti 1889. prezadu- ženi je posjed prodan. Obiteljsku arhivu i knjižnicu preselio je najmlađi sin Božidar iz Puhakovca u svoj naslijeđeni dvorac Ivanec u kojem je veliki dio zaostavštine propao uslijed rušenja kule *ivanečkog dvorca* u razornom potresu.

Varaždinske Toplice i Sv. Križ Začretje povezuju spomenički lokaliteti Tonimir i Puhakovec na kojima su postojale plemićke kurije Kukuljevića Sakcinskih. Plemićki posjedi Ivana Kukuljevića Sakcinskog Tonimir i Puhakovec mjesta su u kojima je dovršio svoju prvu hrvatsku suvremenu dramu *Juran i Sofija* (1838.) i pripremao za tisak posljednje djelo *Nadpisi sredovječni i novovjeki... iz Hrvatske i Slavonije*, posthumno objavljene u JAZU 1891. godine. Navedena spomenička područja zaslužuju trajnu zaštitu prostornim planovima zaštite kulturnih krajolika i revitalizaciju prikladnim sadržajima. Sačuvanu neobjavljenu književnu baštinu Ivana Kukuljevića Sakcinskog nužno je kritički obraditi i uvrstiti u izdavačke planove nadležnih ustanova. Lokalne uprave navedenih spomeničkih područja mogle bi se također uključiti u realizaciju suradničkih projekata.

Izvori i literatura

- Batušić, Nikola. Ivan Kukuljević Sakcinski. Izabrana djela. Matica hrvatska. Zagreb, 1997.
- Belošević, Stjepan. Županija varaždinska i slob. kralj. grad Varaždin. Zagreb. 1926.
- Despot, Miroslava. Posljednji štampani prilog I. Kukuljevića. Historijski zbornik, 1904
- Filipan, Božena. Tonimir, obitavalište Kukuljevića Sakcinskih. Zbornik radova sa znanstvenih skupova Kukuljevićevi dani u Varaždinskim Toplicama. Varaždinske Toplice 2001.
- Filipan, Božena. Juran i Sofija (Tonimir 1836-1838). Hrvatski sjever. Čakovec, 1998.
- Jambrišakova, Marija. Znamenite žene - iz priče i poviesti. Zagreb, 1885.
- Kukuljević Sakcinski, Božidar. Antun Kukuljević Sakcinski. Prosvjeta. Br. 18. Zagreb, 1900.
- Kukuljević Sakcinski Marina i Radoslav. Povjesna i genealoška skica obitelji Kukuljević aliter Bassani de Sacci od Ivana Kukuljevića Bassani de Sacci nastavljena po Radovanu i Marini Kukuljević aliter Bassani de Sacci. Kopija rukopisa.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan. Nadpisi sredovječni i novovjekni na crkvah, javnih i privatnih sgradah i t.d. u Hrvatskoj i Slavoniji. Zagreb, 1891.
- Smičiklas, Tade. Život i djela Ivana Kukuljevića Sakcinskoga. Rad JAZU, 110. Zagreb, 1892. (poseban otisak)
- Stipčević, Enio. Ladislav Šaban. Kulturološki ogleđi. Matica hrvatska. Ogranak Varaždin. Varaždin, 2005.
- Svoboda, Branko. Vinogradske kurije i klijeti, II.(str-235). Kulturno-prosvjetno društvo Hrvatskih Zagoraca "Matija Gubec" u Zagrebu. Zagreb, 1967.
- Szabo, Gjuro. Hrvatsko Zagorje. Predgovor Josip Horvat. Zagreb, 1939.
- Šaban, Ladislav. Ladanjska boravišta Ivana Kukuljevića Sakcinskog. Kaj, br. 12. Zagreb, 1969.
- Ščitaroci Obad, Mladen. Perivoji i dvorci Hrvatskog zagorja. Školska knjiga. Zagreb, 1991.
- Šišić, Ferdo. Pregled povijesti hrvatskoga naroda. NZMH. Zagreb, 1975.

Dokumenti

- Plemićko dobro *Puhakovec* - Glavni gruntovni uložak 117 (prekriženo- otpisano) porezne općine *Pustodol*, str. 363. Vlastovnica K.o. Pustodol. Gruntovnički uložak 117. Gruntovnica u Varaždinu. (Istražio Zlatko Lodeta-pravnik)
- Obiteljski fond Kukuljević. Rbr. 532. Kutija 16. DAV

THE LINKS BETWEEN KUKULJEVIĆ'S NOBLE ESTATES TONIMIR NEAR
VARAŽDINSKE TOPLICE AND PUHAKOVEC NEAR SV. KRIŽ ZAČRETJE

By Božena Filipan, Varaždinske Toplice

Summary

Tonimir and Puhakovec, Ivan Kukuljević Sakcinski's noble country estates, are the places of his exceptionally creative activities. He completed the first Croatian contemporary drama Juran i Sofija (Juran and Sofija) at Tonimir in 1838, and Puhakovec was the place where in 1889 he prepared his last significant literary work Nadpisi sredovječni i novovjekni... iz Hrvatske i Slavonije for printing but it was finally published by JAZU in 1891, after his death.

Kukuljević's biographers did not do any research work connected with the estates owned by his father, Antun, Kukuljević Sakcinski, and except for Smikičič's and Svoboda's descriptions of social life at the Tonimir estate, there were no links established between Kukuljević's activities and surrounding factors emerging from his family relationships (preceding his official moving to Zagreb in 1848). Kukuljević's Skica povijesti obitelji Kukuljevića Sakcinskih containing genealogical tables reveals the early connection of Ivan's father Antun Kukuljević Sakcinski with the Zagorski kotar (Zagorje county) of the historical Varaždin County.

In this paper written on the occasion of marking the 200th anniversary of Kukuljević's birth (born in Varaždin, May 29th, 1816 – died at Puhakovec, August 1st, 1889), the paper's author describes family and social/political circumstances in which Kukuljević worked at his country estates in a most creative manner, beginning from his ecstatic youth to his premature death. Both localities, Tonimir and Puhakovec, deserve to be under permanent protection of cultural locality regional plans as well as to be revived with adequate contents because they are monumental areas where noble country-houses belonging to the Kukuljević Sakcinski families are situated, connecting Varaždinske Toplice and Sv. Križ Začretje from the historical point of view. Furthermore, the paper's author supports the necessity for a critical review and publishing of Ivan Kukuljević Sakcinski's preserved but unpublished literary heritage.

Key words: Antun i Ivan Kukuljević Sakcinski; Tonimir, Puhakovec; creative work, biography; monumental heritage, safety measures